

TNC AKTUELLT

Årgång 17(1975):5

Tekniska Nomenklaturcentralen · Box 43 041 · 100 72 Stockholm · Tfn 08-84 04 90

NORDISKA FACKTERMER

Konkreta exempel på nordiskt samarbete för utformning av ordlistor har tidigare redovisats i TNC-Aktuellt (se t.ex. 1975:2). Efterlängtade enheter för terminologiskt arbete håller nu på att växa upp i Finland och Danmark. Detta nummer innehåller korta redogörelser härför.

Ett annat vittnesbörd om intresse för nordisk enhetlighet inom fackterminologin har nyligen lämnats i en skrivelse ställd till Konungen från en privatperson som bl.a. säger att »I både Sverige, Norge och Danmark pågår ett fortlöpande arbete med att hitta på nya nordisk-språkliga namn för olika facktermer inom specialområden av teknik, vetenskap etc. Standardordlistor ges ut.» Som exempel på olyckliga resultat av denna verksamhet nämner brevskrivaren treklängen dator (svenska), datamat (danska) och datamaskin (norska) (jfr TNC-Aktuellt 1969:2-3). I fortsättningen ställer brevskrivaren frågan om man inte kanske borde »avskafta de tre separata organ i de tre länderna, som ägnar sig åt denna språkförbistring, och i stället införa ett gemensamt organ för alla tre länderna?» Han syftar kanske därvid på det diskuterade förslaget till en samnordisk språknämnd, avsedd att förstärka men självfallet inte ersätta det arbete som utförs inom de nationella språknämnderna i Norden (jfr Bertil Molde i tidskriften Språkvård 1975:3). Eftersom det valda exemplet med datamaskin närmast hänför sig till det tekniska fackområdet kan det emellertid vara skäl att erinra om vissa grundläggande förutsättningar för terminologiskt arbete. Detta arbete har — sägs det redan i TNC 25 — två sidor: att fastställa lämpliga ord, och att fastställa ords innebörd och oftast är själva ordmaterialets hyfsning den enklare uppgiften, medan ordförklaringarna bjuder på de svåraste problemen och kräver den längsta tiden. Och arbetet med ordförklaringarna är i sin tur tvåfaldigt: att fixera det rent sakliga innehållet, och att ge detta en lämplig formulering.

INNEHÅLL

NORDISKA FACKTERMER	1
ARBETSGRUPP FÖR TERMINOLOGI I DANMARK	2
TERMINOLOGICENTRAL I FINLAND ...	2
BESÖK FRÅN INFOTERM	2
NOTISER	2
STUDIEMATERIAL FÖR SVENSK-LÄRARE	3
NY ORDLISTA	3
PROJEKTARBETE	4
TERMDOK	5
ÄNDRINGAR OCH TILLÄGG	6
TERMFRÅGOR I URVAL	7

Alla som arbetar med terminologiska problem är — eller blir med tiden — medvetna om att i detta arbete fordras också ett stort mått av samarbete, vill man nå resultat — även över gränserna — stiger kraven på samarbete, det fordras vilja till samarbete och också möjlighet att förverkliga viljan. Det är däremot verklighetsfrämmande att tro att man kan nå lösningar av termproblem med enkla språktekniska handgrepp, eller — vilket möjligen föresvävar brevskrivaren — att tänka sig diktatoriska ingrepp som verksamma medel i språkutvecklingen.

ARBETSGRUPP FÖR TERMINOLOGI I DANMARK

Vid ett besök nyligen på TNC orienterade professor Henning Spang-Hanssen om den Arbejdsgruppe Terminologi som nyligen inrättats vid Handelshögskolan i Köpenhamn. Som ett första konkret samarbetsprojekt har man tagit upp utarbetandet av en dansk motsvarighet till TNC 51 Vattenordlista 3. Denna publikation är som bekant i det närmaste utgången och en ny utgåva förbereds (se TNC-Aktuellt 1975:1). Avsikten är att det danska materialet skall föreläggas TNC, varefter avtal träffas om publiceringsform. Den danska arbetsgruppen har också föreslagit att ett nordiskt seminarium i terminologi anordnas, om möjligt under våren 1976, och man ser gärna att Stockholm blir mötesplatsen. Som bekant hölls en konferens om nordiskt samarbete i april 1971, i anslutning till representantförsamlingens årsmöte. Det är nu TNCs avsikt att bjuda in till ett liknande arrangemang i samband med årsmötet 1976. Själva årsmötesförhandlingarna har fastställts till att äga rum torsdagen den 22 april 1976.

TERMINOLOGICENTRAL I FINLAND

Centralen för teknisk terminologi i Finland, Tekniikan Sanastokeskus (se TNC-Aktuellt 1974:6) hade sitt första årsmöte den 20 oktober år 1975. TNCs verkställande direktör Einar Selander hade inbjudits att närvara. Efter årsmötesförhandlingarna höll Einar Selander ett anförande över ämnet **Terminologiarbetets villkor. Erfarenheter och förhoppningar, särskilt i fråga om nordiskt samarbete.** Den efterföljande diskussionen, som blev synnerligen livlig, berörde bl.a.:

- termarbetets auktorisering
- diktat och demokrati i termrekommendationer
- förekomsten av fyra inhemska språk i Finland
- fackmännens krav att också ha oreda i terminologin, särskilt inom byggfacket
- önskvärdheten av att man i Finland snabbt kommer fram till resultat som kan verka stimulerande för centralens tillväxt

Stadgarna för Centralen för teknisk terminologi överensstämmer i mycket med TNCs. Föreningens ändamål sägs vara:

»att befrämja upprättandet av finsk- och svenskspråkig terminologi lämpad för Finlands förhållanden».

Centralens medlemmar är f.n. drygt tjugo, representerande olika tekniska områden. TNC ser fram emot ett samarbete som bl.a. kan innebära att finska motsvarigheter förs in i fler TNC-ordlistor än vad som hittills varit möjligt. Nu finns ca 5 000 finska termer i 7 olika ordlistor. Ett första projekt i försöken till samordning blir sannolikt den Textilproduktordlista (se TNC-Aktuellt 1974:4) som är under utarbetande. För TNC kommer den nybildade centralen att bli ett länge efterlängt organ för samarbete i alla frågor som rör svensk-finsk terminologi.

BESÖK FRÅN INFOTERM

Onsdagen den 29 oktober mottog TNC besök av direktör Helmut Felber från Infoterm, den internationella informationscentralen för terminologi i Wien om vars aktiviteter mer kan läsas i TNC-Aktuellt 1974:5 och 1975:3. Direktör Felber informerade om bl.a. ett förestående möte med företrädare för termbanksförvaltande institutioner, ett planerat nät för insamling och spridning av terminologisk dokumentation, ett uppdrag att utreda kostnader och nytta hos terminologiarbetet samt om aktuellt läge i ISOs tekniska kommitté 37 Terminology (principles and cooperation). TNC demonstrerade sina tjänster och hjälpmedel.

I ett öppen hjärtigt samtal klargjorde direktör Felber att förväntningar ställs på TNC som förebild och aktiv deltagare på det internationella planet. Förpliktigande är den bild TNC förmedlat av lång erfarenhet, dokumenterade resultat, kvalitetskrav, brett utbud av tjänster och framskjutet tekniskt utvecklingsstadium.

Föreläsning på Bibliotekshögskolan

TNCs verkställande direktör Einar Selander gästföreläste den 23 oktober vid Bibliotekshögskolan i Borås inför studenter på linjen för forsknings- och företagsbibliotek. Ämnet var Mediakunskap. Terminologi inom vetenskap och teknik.

Konferens om fackspråk

Svenska språknämnden anordnade den 27 och 28 oktober en konferens med temat **fackspråkens uppgift och tillstånd** samt **fackspråken och all-**

mänheten. Ena dagen avhandlades olika fackspråk, teknikens språk, medicinens språk osv., andra dagen belystes problemet fackspråk och allmänhet. Föredragen vid konferensen kommer att återges samlade i en skrift i Språknämndens skriftserie.

Utökning av TNCs personal

TNCs personal har under hösten utökats med en ny medarbetare, fil. kand. Björn Winberg, som har ekonomisk utbildning. Hans uppgift är i huvudsak att svara för ekonomisk planering och redovisning samt försäljning och marknadsföring av TNCs publikationer. Visst terminologiskt arbete, särskilt med inriktning på administration och ekonomi kommer också att ingå i arbetsuppgifterna.

SPRÅK I NORDEN

I Svenska språknämndens skriftserie har nyligen utkommit skrift nr 56, Språk i Norden 1975. I publikationen ingår som vanligt förteckningen Nogle nyere ordbøger og ordlister. Den svenska förteckningen har utarbetats gemensamt av Svenska språknämnden och TNC.

STUDIEMATERIAL FÖR SVENSKLÄRARE

Svenska – linjespecialisering är titeln på ett häfte som nyligen utgivits av Skolöverstyrelsen. Det är ett studiematerial för lärare i svenska i gymnasieskolan, sammanställt av en arbetsgrupp bestående av lektor Sylvia Danielsson, skolkonsulent Ingrid Holmström och fil. mag. Lars Wallin.

Svenskämnet idag berör i stor utsträckning många områden där svenskläraren saknar utbildning, t.ex. ekonomi och teknik. Eleverna väntar sig viss undervisning i det som de direkt kan ha praktisk nytta av efter avslutad skolgång. Materialet avser att vara ett hjälpmedel för lärare på ekonomiska och tekniska linjer. Man vill ge svenskläraren en viss fortbildning i moment som inte ingår i svenskläroverstyrelsen. Häftet behandlar bl.a. synpunkter från en avnämrepresentant (vilka förväntningar vill man ställa på nyutexaminerade elever), olika typer av sammanträdesdokument, rapportskrivning samt ett kapitel om facktermer, där TNCs verksamhet berörs:

Vid studium av ordbildning och ordförråd kan det finnas skäl att ge studierna en viss linjeinriktning genom att särskilt uppmärksamma frågor rörande facktermer. Den institution i Sverige, som speciellt sysslar med terminologifrågor, är Tekniska nomenklaturcentralen, TNC. Einar Selander, verkställande direktör i TNC, har i ett studiedagsmaterial givit följande översikt över terminologiarbetet.

Uppsatsen Rätt term eller fel term, tidigare publicerad i studiedagsmaterialet Samverkan allmän språkkunskap – naturkunskap återges därefter.

En av författarna, Sylvia Danielsson, disputerade i våras under ämnet Läroboksspråk, vid Umeå universitet. Författarinnan har därvid bl.a. bearbetat erfarenheter från sin undervisning i svenska på tekniska gymnasier.

NY ORDLISTA

TNC 59 Geoteknisk ordlista

Efter fyra år i Svenska geotekniska föreningens regi och en rad preliminära utgåvor överfördes år 1974 arbetet på en geoteknisk ordlista till TNC. I fortlöpande kontakt med den ursprungliga arbetsgruppen har den dryga halvparten odefinierade av materialets nära 500 termer försetts med definitioner. Översättningar till engelska, franska, tyska, finska och ryska har tillförts. Hela ordlistan har avstämts mot terminologiarbete inom bl.a. hållfasthetsläran samt plan- och byggområdet. Ett fyrtiotal termer från det geotekniska materialet har redan publicerats i TNC 58 Plan- och byggtermer 1975. De små och få avvikelser som finns mellan TNC 58 och TNC 59 betingas väsentligast av att många geotekniska termer saknas i TNC 58. Definitionerna måste därvid ibland undergå en formell omgestaltning.

Remissbehandling och granskning av de utländska termerna har ägt rum i vanlig ordning. Ordlistan som utkom i början av november 1975 omfattar 176 sidor och kostar 50 kr inklusive mervärdesskatt. Arbetet har finansierats av Statens råd för byggnadsforskning.

Geoteknik är läran om jords och bergs tekniska egenskaper samt dess tillämpning vid främst byggnads- och anläggningsverksamhet. Bruket inom de utländska språken i ordlistan har föreskrivit översättningar av ordet geoteknik som innebär uppräknade av bergmekanik, jordmekanik och grundläggningsteknik. Likväl är ämnet en väl avgränsad fackdisciplin, företrädd bl.a. av en stor internationell förening. Avsaknad av en benämning i ett ord måste rimligtvis ha upplevts som besvärande. Ändock har det varit endast under visst motstånd som termer bildade efter mönster av svenskans geoteknik har börjat tränga igenom. Ordlistan söker påskynda denna utveckling.

Terminologiska konfliktområden har under arbetets gång kommit i dagen, huvudsakligen i gränsytan till det geologiska språket. Så långt möjligt har skiljaktiga åsikter samlats in under en överbryggande skrivning. Detta har dock inte tillåtit gå ut över materialets inre sammanhang. Där tillräckligt underlag funnits har en termlydelse eller definition gynnats framför andra. För beskrivning av en jords kornfördelning används sålunda konsekvent termer som bygger på ordet **gradering**. Det alltjämt inom geologin använda ordet **sortering** har därmed uteslutits. Termen **frostaktiv jord** placeras före den fortfarande tillåtna, och av ett par intressenter förespråkade, synonymen **tjälfarlig jord**. I en del fall har samordningen helt sonika måst skjutas upp till ett framtida arbete på geologisk terminologi. Förberedande undersökningar pågår om möjligheterna att relativt snabbt få igång ett sådant arbete.

PROJEKTARBETE

Kommunalteknisk ordlista

Remisshandlingen av den kommunaltekniska ordlistan (se TNC-Aktuellt 1973:6, 1974:2) har påbörjats. Avsikten är att ordlistan skall kunna publiceras inför den internationella kommunaltekniska kongress som äger rum i Stockholm våren 1976. Termmaterialet, ca 450 termer, har systematiserats under följande rubriker

Administration
Plan- och byggnadsväsende
Fastighetsbildning
Mätteknik
Trafikteknik

Hamnteknik
VA-teknik
Avfallsteknik

Genom ordlistans breda innehåll har det bedömts lämpligt att inte sammanföra de olika avsnitten till en remiss utan i stället låta varje avsnitt remissbehandlas var för sig.

Hittills har remisslistor med termer ur avsnitten Plan- och byggnadsväsende, Fastighetsbildning samt Trafikteknik sänts ut. De termer inom Plan- och byggnadsväsende samt Fastighetsbildning som finns definierade i den nyligen utgivna TNC 58 Plan- och byggtermer 1975 har sänts ut endast till intressenter i Danmark, Finland och Norge för komplettering med nordiska termmot-svarigheter.

Hållfasthetsterminologi

Arbetet fortsätter på revision av TNC 8 Benämningar och beteckningar inom hållfasthetsläran, elasticitets- och plasticitetsteorin. Efter betydande förlängning av den ursprungligt planerade projektiden, men också med nära nog fördubbling av planerat omfång, har manus färdigställts till den nya ordlistan. Materialet omfattar nu 720 svenska termer med definitioner och engelska motsvarigheter. Undersökning pågår om möjligheten att komplettera med franska, tyska, spanska, finska och ryska termer. Manus är under inmatning i system TERMDOK med sikte på en färdig första version i enkel typografi och med vissa luckor i de uppräknade språken före slutet av år 1975. Remissbehandling och utgivning kan följa under år 1976.

I sitt nuvarande skick är ordlistan systematiskt uppställd med rubriker på två nivåer där den lägre sedan i sin tur är indelad på ytterligare en nivå. Följande uppställning ersätter den som fördes fram i TNC-Aktuellt 1972:8.

1 MEKANIK	106 termer
klassisk mekanik, tillämpad mekanik, spänning, töjning, enheter	
2 STRUKTURER	202 termer
fackverk, balk (böjning och vridning), skal, sammansatta skal (skivor och plattor), massivkroppar, beräkningsmetoder, allmänna strukturbegrepp	

3 DIMENSIONERINGS-GRUNDER	256 termer
buckling, svängning, stöt, utmattning, statistiskt brott, last	
4 MATERIALMODELLER	87 termer
allmänt, elasticitet, plasticitet, viskoelasticitet, krypning	
5 MATERIALPROVNING	33 termer
allmänt, dragprovning, slagprovning, hårdhetsprovning, utmattningsprovning	
6 EXPERIMENTELLA METODER	25 termer
mätton, givare, spänningsoptik	
7 HÅLLFASTHETSFYSIK	11 termer
allmänt, kompositmaterial	

Avsnitt 7 kan komma att uteslutas och dess termer att delas på avsnitten 3 och 4. TNCs arbetsgrupp för revision av TNC 8 har utökats med överingenjör Andrejs Laucis, MNC, och professor B G Allan Persson, Linköpings Högskola.

TERMDOK

Nyheter från TNCs projekt med rationalisering av det terminologiska arbetet presenteras numera, som redan nämnts, i ett särskilt blad, Termdok-bulletinen. Från nr 9, september 1975, avses utgivningen bli regelbunden med ett nummer per månad. Bakgrunden är delvis en ökad takt i arbetet vilket i sin tur beror på att SINFDOK beviljat medel för förverkligande av direktåtkomst till maskinläsbart lagrade termposter. Avsikten med Termdokbulletinen är att verkligt intresserade på ett tidigt stadium skall få kännedom om TNCs planer och kunna påverka dessa i en för alla parter gynnsam riktning. Både tekniska detaljer och principiella frågor redovisas därför i bulletinen.

En sida av rationaliseringsarbetet som blott flyktigt kan beröras i det särskilda nyhetsbladet är de nya och förenklade skrivrutiner, som utvecklingen nu leder till. Ett par exempel får illustrera möjligheterna.

1 Internremsor som biprodukt

Ordlistemanus framställs vid TNC i form av magnetbandskassetter. Datorbearbetning – sortering, registergenerering osv. – och fotosättning kommer även framgent att ske externt. Men med en skrivare kopplad till TNCs inmatningsutrustning

har förverkligats en möjlighet att ta fram mellanprodukter direkt på papper från kassetterna medan ordlistan ännu är i vardande.

Typografin är enkel. Specialtecken, växling mellan stilsorter och slutlig radplanering kan bara simuleras. Men produkterna är användbara som internremsor och som bärare av sådana kommentarer, yttranden m.m. som bör delges en mindre krets av sakkunniga i omedelbar anslutning till de termposter de avser.

Rutinerna har utprovats på mindre arbeten. Den nya hållfasthetsremsan är nu det första större material som tas fram i form av en internremsa som biprodukt till inmatningen på dataminne. I ett slag besparas redaktören arbetet med utskrivning och omskrivning av särskilda termlistor.

2 Artikelmanus textbehandlas

Utom ordlistemanus skriver TNC artiklar, remissyttranden m.fl. dokument med terminologiskt innehåll. Textmängderna är små men ämnesområdet förutbestämmer materialet till omfattande bearbetningar i flera omgångar. Stora delar går t.ex. till granskning utanför TNC. Sammanställning och utskrift underlättas i en del fall avsevärt med den nya utrustningen.

Detta nummer av TNC-Aktuellt är sålunda det första där manus växt fram på magnetbandskassetter och slutligen levererats i rätt spaltbredd till tryckeriet. Tidigare har ett par artiklar för fackpressen behandlats på samma sätt. I förlängningen ligger förväntningar på framtagning av tryckoriginal direkt från kassetterna. Om intresse finns bland läsarna av TNC-Aktuellt kan man överväga att redigera fram periodiska samlingar av TNCs artiklar i externa organ. Av kostnadsskäl kan sådana samlingar komma att bli kompakta och enkla i utförandet.

3 Övriga tillämpningar

Brev och protokoll skrivs nu enhetligt och i lätt ändrade versioner med stöd av TNCs utrustning och programvara. Registrering av telefonfrågor och utskrift av fakturor med adressetiketter och plocklistor hör till de mer omfattande uppgifter som studeras för tänkbara rationaliseringsåtgärder.

ÄNDRINGAR OCH TILLÄGG

Er dikt, herr Ekelöf, godtas med följande ändringar och tillägg. Ungefär så stod det en gång i en publikation med blandat innehåll och viss teknisk anknytning.

Inför utarbetandet av ett register över termer behandlade av TNC är det angeläget med några tillrättalägganden. En del notiser har föranlett läsare att anmäla synpunkter. Termerna bör alltså godtas endast med följande ändringar och tillägg.

(cirkulations)skrot AKT 75:3
Returmetall är en synonym till skrot, särskilt cirkulationsskrot, som är värd att föras fram för prövning inför den bearbetning som hela skrotområdet står inför i arbetet på en avfallsordlista.

digital AKT 75:4
Det kan vara vilseledande att bygga definitionen på ordet **siffra** — digital kan lika väl avse binärkodade pulser eller vilka andra element som helst i en ändlig mängd, ordet återförs därför lämpligast på termen **digit** som TNC definierade och utförligt kommenterade i tidskriften *Elteknik* 1974:7/8.

influensstorhet AKT 74:5
Sedan TNC publicerade sin notis om ordet störstorhet har förslaget till ordlista för legal metrologi blivit svensk standard SIS 02 01 06 där företräde ges åt termen influensstorhet, TNC kan ansluta sig till det termvalet.

mast AKT 75:3
vertikal konstruktion som vanligtvis hålls på plats av stag eller strävor

En skarp gräns kan inte dras mot termen pylon, master utan stag eller strävor förekommer bl.a. hos en del segelbåtar.

röntgenritning AKT 74:4
ritning där ett avbildat föremåls beskaffenhet framgår genom att vissa delar tänkts genomsynliga och avbildats med sina konturer

utmätning AKT 73:5
Avsevärd osäkerhet om innebörden i ordet mätning kommenteras i en artikel av TNC som inom kort publiceras i tidskriften *STANDARD*, fortsatt diskussion kan påverka tidigare rekommendation om termen utmätning.

TERMFRÅGOR I URVAL

I sin rådgivande verksamhet har TNC uttalat sig i följande termfrågor. Ställningstagandet är inte alltid det slutgiltiga, eftersom flera terminologiska problem kan vara förknippade med termen. Ett syfte med publiceringen är att stimulera till synpunkter från läsekreten.

Denna gång tas några termer upp som i allmänspråket används många gånger med likartat betydelseinnehåll. I tekniska sammanhang då mer precisa uttrycksätt kan vara önskvärda och särskilt vid utarbetande av definitioner vill TNC ge följande vägledning.

avstånd

1 (allmänt:) storhet som anger viss utsträckning i rum eller tid mellan två objekt

2 (inom geometrin:) **längd** 1 av den kortaste **sträckan** mellan två objekt (som kan vara punkter, linjer eller plan)

Exempel: fordonsavstånd, gångavstånd, tidavstånd.

Ordet **distans** används ofta som synonym till avstånd.

höjd

1 vertikalt **avstånd** 2

2 utsträckning i bestämd riktning hos ett objekt, vanligen i lodriktningen då objektet har ett bestämt läge i förhållande till denna, jfr **längd** 2

Exempel: bjälklagshöjd, hushöjd, uppfordringshöjd.

En mer ingående redogörelse om termerna höjd, längd, bredd och tjocklek kan studeras i TNC 12 och TNC-Aktuellt 1972:2.

längd

1 storhet som anger en **sträckas** storlek; jfr **avstånd** 2

2 utsträckning i bestämd riktning hos ett objekt, vanligen den största; jfr **höjd** 2

Exempel: banlängd, fordonslängd, bjälklagslängd, kastlängd, väglängd.

nivå

ett objekts höjdläge i förhållande till ett referensobjekt; jfr **höjd** 1

Exempel: bjälklagsnivå, marknivå, vattennivå.

Ordet nivå används ofta i sammansättningar, t.ex. energinivå, bullernivå, levnadsnivå, prisnivå, risknivå, och avser då höjdläge i överförd betydelse.

område

Då termer med efterleden -plats, t.ex. angoringsplats, lekplats, skall ges en förklaring i definitionsform står valet ofta mellan inledningen »område avsett för ...» eller »utrymme avsett för ...». Ordet **område** kan med fördel väljas när man är intresserad av att ge gränser (t.ex. i plansammanhang), medan ordet **utrymme** kan användas då man har för avsikt att ange att något får plats (ryms).

sträcka

1 (allmänt:) = linje

2 (inom geometrin:) mängden av alla punkter på en rät linje mellan två givna punkter

I tidskriften STANDARD 1974:10 har TNC behandlat frågan om storhetsnamn och objektsnamn. Artikeln berörde särskilt behovet av att i tekniskt fackspråk skilja mellan yta (objekt) och area (storhet). Samma behov föreligger mellan sträcka (objekt) och **längd** (storhet).

utrymme, se under **område**